

Юлія Мендрух, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри іноземних мов факультету фінансів
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
Ельвіра Остапенко, кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри іноземних мов факультету фінансів
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
Ольга Ходакевич, кандидат психологічних наук, доцент кафедри
іноземних мов факультету фінансів
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
Вадим Тинний, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри іноземних мов факультету фінансів
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті розглянуто сутність поняття “методологічний підхід”, виокремлено методологічні підходи до формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю і проаналізовано основні риси особистісного, діяльнісного і комунікативного підходів. Розкрито особливості застосування особистісного, діяльнісного і комунікативного підходів до формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю.

Ключові слова: методологічний підхід; особистісний підхід; діяльнісний підхід; комунікативний підхід; комунікативна компетентність.

Лім. 15.

Iuliia Mendruk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Foreign Languages Department of Finance Faculty,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
Elvira Ostapenko, Ph.D. (Pedagogy), Senior Lecturer of the
Foreign Languages Department of Finance Faculty,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
Olha Khodakevych, Ph.D. (Psychology), Associate Professor of the
Foreign Languages Department of Finance Faculty,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
Vadym Tynnyi, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor
of the Foreign Languages Department of Finance Faculty,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

METHODOLOGICAL APPROACHES TO FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE ECONOMISTS

The article deals with the actual problem of communicative competence formation which requires the application of particular methodological approaches. The article focuses on the meaning of the concept “methodological approach”, determines methodological approaches to the process of communicative competence formation and analyses the key features of personality-oriented approach, activity-based approach and communicative approach. The application of personality-oriented, activity-based and communicative approaches to the formation of communicative competence of future economists is disclosed. The personality-oriented approach implies taking into consideration personality traits, aims and objectives as well as professional inclinations of every individual student and requires developing and using in practice meaningful situations of learning which promote the development of subject-oriented professional communication and reflection on it. The activity-based approach implies organized learning activity based on specially designed exercises, presentations, design of professionally oriented dialogues as well as analysis and modelling of situations of professional communication. The communicative approach implies the use of real-life situations of communication, problem-solving communicative tasks and detailed analysis of student’s verbal messages.

Keywords: approach; personality-oriented approach; activity-based approach; communicative approach; communicative competence.

Постановка проблеми. Сучасна професійна підготовка майбутнього фахівця фінансово-економічного профілю спрямована на оволодіння ним не лише професійними знаннями, уміннями та навичками, а й комунікативною компетентністю, яка є системоутворювальним елементом у загальній системі всіх підструктур професійної діяльності. Цілеспрямоване формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю передбачає виокремлення методологічних підходів, які є визначальними для розробки і впровадження ефективних форм, методів, прийомів та засобів формування комунікативної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі дослідження комунікативної компетентності присвячено праці таких вітчизняних та західних науковців, як М. Заброцький, С. Максименко, К. Ларсон, Ф. Бекланд, М. Редмонд, А. Барбор, Дж Віман, Б. Шпіцберг. Поняття комунікативної компетентності у різних професійних контекстах розглядається у дослідженнях Є. Герасименко, Г. Данченко, О. Жирун, В. Черевко. Основні положення особистісного, діяльнісного і комунікативного підходів до навчання висвітлено в роботах В. Рибалки, М. Чобітька, З. Жигаль, Т. Зубенко, І. Танцерової. Водночас особливості застосування методологічних підходів у процесі цілеспрямованого формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю не знайшли відображення у роботах науковців.

Мета статті: виокремити методологічні підходи до формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю, проаналізувати основні положення особистісного, діяльнісного і комунікативного підходів до навчання і розкрити особливості застосування цих підходів у процесі формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передовсім розглянемо поняття “підхід”. У Словнику української мови (СУМ-11), поняття “підхід” розглядається як сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-, що-небудь, ставлення до кого-, чого-небудь [11]. Методологія – це сукупність підходів, способів, методів, прийомів та процедур, що застосовуються у процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети [13, 374]. Поняття “методологічний підхід” розглядаємо як сукупність ідей, які визначають наукову позицію дослідника, принципів, які є основою стратегії дослідницької діяльності, а також способів, процедур і прийомів, які забезпечують реалізацію обраної стратегії у практичній діяльності.

Відповідно до результатів аналізу наукової літератури [1; 3; 7; 8] вважаємо, що формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю повинно базуватись на особистісному, діяльнісному та комунікативному підходах.

Розглянемо сутність особистісного підходу. Він передбачає ставлення педагога до вихованця як до особистості, як до самосвідомого відповідального суб’єкта власного розвитку і як до суб’єкта виховної взаємодії. На думку В. Рибалки, особистісний підхід полягає у сукупності концептуальних уявлень, принципів, цільових установок, орієнтацій, методико-психодіагностичних і психодідактичних засобів, які сприяють більш глибокому і повноцінному баченню, розумінню особистості дитини і на цій основі – її гармонійному вихованню і самовихованню [10, 12]. Як зазначає дослідник, особистість – це суб’єкт свідомої продуктивної діяльності та сучасної поведінки, індивід із соціально зумовленою системою психічних властивостей, що формується і виявляється у діяльності, спілкуванні та опосередковує, регулює взаємодію людини з навколишнім світом [10, 25].

На основі аналізу сучасної літератури З. Жигаль виділяє такі основні ознаки особистісно орієнтованої освіти: головна мета навчання – розвиток особистості учня; особистість виступає системоутворювальним фактором організації всього освітнього процесу; учні та педагоги є рівноправними суб’єктами освітнього процесу; провідними мотивами особистісно орієнтованої освіти, її ціннісним змістом є саморозвиток і самореалізація всіх суб’єктів навчання [5].

На думку М. Чобітько, основними акцентами особистісно орієнтованого навчання є: знання, навчальний матеріал – засіб розвитку особистості; критерій ефективності організації освітнього процесу – процесуальна позитивна динаміка особистісного росту; процес навчання будується, виходячи з індивідуальних психологічних можливостей, особистісних переваг та вибору школяра; результат навчання у школі – особистість, спроможна розуміти і знаходити себе в соціальних умовах, які постійно змінюються, впливати на обставини, використовуючи на підставі актуалізації способи мислення, діяльності, прояву культури почуттів, волі і поведінки [14, 145].

І. Танцорова зазначає, що особистісно зорієнтований освітній процес будується на навчальному діалозі учня і вчителя, який спрямований на спільну побудову програмної діяльності. У цьому процесі обов’язково враховується індивідуальна вибірковість учня до змісту, виду і форми навчального матеріалу, його мотивація, намагання використати отримані знання самостійно, з власної ініціативи. В основу діалогу покладено обмін думками заради кінцевого

результату, невідомого учневі, і саме знаходження, оформлення і формування цього результату учнем і є метою діалогу, запропонованого вчителем. Забезпечення логіки системи запитань діалогу і робить можливим запланований результат [12, 4].

Розглянемо основні характеристики діяльнісного підходу. Як зазначено в енциклопедії освіти, діяльнісний підхід виражається у прагненні дослідників використовувати положення теорії діяльності в методиці й інтерпретації змісту своїх праць. Сутність цього підходу полягає у тому, що досліджується наявний процес взаємодії людини з навколишнім світом, який забезпечує виконання певних життєво важливих завдань. Стосовно проблеми навчання діяльнісний підхід означає виявлення й опис тих способів дії, які повинні привести до розкриття змісту поняття у навчальному матеріалі й повноцінного засвоєння відповідних знань [4, 500]. У законодавчій базі України діяльнісний підхід визначається як спрямованість навчально-виховного процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань з різних навчальних предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти [9].

Г. Дегтярьова і Т. Якимович зазначають, що діяльнісний підхід передбачає зв'язок змісту професійної освіти і навчання з професійно-трудовою діяльністю. Знання, здобуті майбутніми фахівцями під час навчання, оцінюються з позицій розв'язання проблем і виконання завдань, що виникають у їхній професійній діяльності. Відповідно, побудова навчального процесу повинна починатися саме з аналізу професійної діяльності у відповідній галузі [2, 370].

Обґрунтування комунікативного підходу до навчання знаходимо у наукових працях, які присвячені навчанню іноземних мов [6; 15].

Як зазначають К. Джонсон і К. Мороу, комунікативний підхід орієнтований на вивчення мови через спілкування. Використання мови у реальній комунікативній ситуації породило в рамках комунікативного підходу деякі тенденції: 1) комунікативна спрямованість усіх видів навчання; 2) процес навчання зосереджений не на викладачеві, а на студентові ("learner-centred approach"); 3) врахування інтересів, здібностей і потреб студентів для зацікавлення процесом навчання ("the whole person approach"); 4) ситуативно-тематичний чи функціональний принципи організації навчально-методичних матеріалів; 5) основними видами роботи студентів є парна робота (діалог) і групова робота (полілог); 6) комунікативний підхід до вивчення мови породив нетрадиційне ставлення до помилки. Виникають питання: що вважати помилкою? Яка природа помилки? [15].

Т. Зубенко однією з ключових дефініцій теорії комунікативного підходу вважає принцип комунікативності [6, 146]. Як зазначає дослідниця, до прин-

ципів комунікативності більшість учених відносять такі: ситуативність (створення та використання ситуацій реального спілкування); мовленнєво-мисленнєва діяльність (мовленнєвий, творчий характер і проблемність завдань); новизна (новизна змісту та форми мовленнєвого висловлювання, прийомів, завдань і змісту навчання); функціональність (засвоєння нових лексичних і граматичних одиниць у тісному зв'язку з їхніми функціями в мовленні); індивідуалізація (врахування індивідуальних особливостей) та діалог культур [6, 147–150].

Висновки. На нашу думку, застосування особистісного підходу до формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю має враховувати особисті якості, цільові настанови і професійні орієнтації кожного майбутнього фахівця фінансово-економічного профілю, що сприяє саморозвитку і самореалізації студентів. Цей підхід передбачає розробку і практичне використання навчальних ситуацій із засвоєння змісту навчання в умовах створення спеціального комунікативного середовища, що забезпечує розвиток професійного спілкування як суб'єктно-значеннєвого, а також його рефлексію. Згідно з основними положеннями діяльнісного підходу, формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю має відбуватися у процесі спеціально організованої навчальної діяльності студентів. Цей підхід передбачає виконання циклу спеціально підібраних та розроблених вправ, презентацій, розробку та реалізацію діалогів професійного спілкування, аналіз і моделювання його певних ситуацій. Під час організації цієї діяльності вважаємо за необхідне враховувати її складники, а саме мотиваційні, орієнтовні, виконавчі і контрольні дії. Комунікативний підхід до формування досліджуваного виду компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю передбачає використання у процесі навчання ситуацій реального спілкування, постановку проблемних комунікативних завдань та їх розв'язання, а також детальний аналіз мовленнєвих висловлювань студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брюханова Н.О. Застосування діяльнісного підходу до навчання у вищій школі. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2007. № 4. С. 80–87.
2. Дегтярьова Г. Особистісний та діяльнісний підходи у післядипломній освіті інженерно-педагогічних працівників. *Вісник Львівського університету*. Львів : Львівськ. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2005. Вип. 19. Ч. 1. С. 369–378.
3. Д'яконов Г.В. Основи діалогічного підходу в психологічній науці і практиці : монографія. Кіровоград : РІО КДПУ ім. Винниченка, 2007. 84 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук ; гол. редактор В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Жигаль З.М. Впровадження технології особистісно орієнтованого навчання як один із пріоритетних напрямів

організації сучасного уроку музики. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 10 (2). С. 38–43.

6. Зубенко Т.В. Комунікативний підхід до навчання іноземної мови учнів початкової школи як стратегічна проблема у підготовці майбутнього вчителя. *Науковий вісник Миколаївського державного університету* : зб. наук. праць / за заг. ред. В.Д. Будака, О.М. Пехоти. Миколаїв : МДУ, 2008. Вип. 23: *Педагогічні науки*. Т. 1. С. 146–152.

7. Лупак Н.М. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецтва: Засади інтермедіальної технології: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2020. 452 с. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/24188/1/Monograf_Lupak.pdf

8. Подмазін С.І. Особистісно-зорієнтована технологія навчання. *Завуч*. 2002. № 4. С. 1–3.

9. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.

10. Рибалка В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників : монографія / за ред. Г.О. Балла. Київ : ІПППО АПН України, Деміур, 1998. 160 с.

11. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. URL: http://ukrlit.org/slovyk/slovyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/%D0%BF%D1%96

12. Танцєрова І. Освіта – це те, що залишилось, коли все забуто. *Завуч*. 2002. № 8 (122). С. 3–5.

13. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди ; голов. ред. В.І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

14. Чобітько М.Г. Перехід від когнітивної до особистісно орієнтованої парадигми в освіті. *Педагогічні умови професійного становлення учнівської молоді*: зб. наук. праць / за ред. Г.Є. Гребенюка. Харків, 2003. С. 140–148.

15. Johnson K., Morrow K. Communication in the Classroom. Longman Group, 1992. 140 p.

REFERENCES

1. Bryukhanova, N.O. (2007). Zastosuvannya diyalnisnogo pidkhodu do navchannya u vyshchiiy shkoli [Application of activity-based approach to education in higher education]. *Theory and practice of social systems management: philosophy, psychology, pedagogics, sociology*. No. 4, pp. 80–87. [in Ukrainian].

2. Dehtyarova, G. (2005). Osobystisnyi ta diyalnisnyi pidkhody u pisyadiplomniy osviti inzhenero-pedagogichnykh pratsivnykiv [Personality-oriented and activity-based approaches in postgraduate education of engineering and pedagogical professionals]. *Bulletin of Lviv University*. Lviv, Issue. 19, part 1, pp. 369–378. [in Ukrainian].

3. Dyakonov, G.V. (2007). Osnovy dialogichnogo pidkhodu v psykholoichniy nauksi i praktytsi [Essentials of activity-based approach in psychological science and practice]. Monograph. Kirovograd, 847 p. [in Ukrainian].

4. Entsyklopediya osvity [Encyclopedia of education]. National Academy of Sciences of Ukraine, editor-in-chief V.G. Kremen. Kyiv, 2008. 1040 p. [in Ukrainian].

5. Zhigal, Z.M. (2013). Vprovadzhenya tekhnologii osobystisno orientovanogo navchannya yak odyn iz prioritetnykh napryamiv organizatsii suchasnoho uroku muzyky [Implementation of technology of personality-oriented education as a key direction of organizing music lesson of nowadays]. *Bulletin of Luhansk National University named after Taras Shevchenko. Pedagogichni nauky*. No. 10 (2), pp. 38–43. [in Ukrainian].

6. Zubenko, T.V. (2008). Komunikativnyi pidkhid do navchannya inozemnoi movy uchniv pochatkovoї shkoly yak strategichna problema u pidgotovtsi maybutnogo vchytelya [Communicative approach to foreign language teaching of primary school learners as strategic problem in training future teachers]. *Scientific bulletin of Mykolaiv State University*. Issue. 23. Vol. 1, pp. 146–152. [in Ukrainian].

7. Lupak, N.M. (2020). Formuvannya komunikativnoi kompetentnosti majbutnih uchiteliv mystetstva; Zasady intermedialnoi tehnologii [Formation of communicative competence of future art teachers: Foundations of intermediate technology]. Ternopil, 2020. 452 p. Available at: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/24188/1/Monograf_Lupak.pdf [in Ukrainian].

8. Podmazin, S.I. (2002). Osobistisno-zorientovana tekhnologiya navchannya [Personality-oriented technology of teaching]. *Zavuch*. No. 4, pp. 1–3. [in Ukrainian].

9. Pro zatverdzhennya Derzhavnogo standartu bazovoi i povnoi zagalnoi serednoi osvity [On approval of state standard of basic and complete comprehensive secondary education]. Act of the Cabinet of Ministers of Ukraine as of November 23, 2011. No. 1392. Available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>. [in Ukrainian].

10. Rybalka, V. (1998). Osobystisnyi pidkhid u profilnomu navchanni starshoklasnykiv [Personality-oriented approach in teaching high school learners]. Monograph. Kyiv, 160 p. [in Ukrainian].

11. Slovyk ukrainskoi movy [Dictionary of Ukrainian language]. in 11 books. Kyiv, 1970–1980. Available at: http://ukrlit.org/slovyk/slovyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/%D0%BF%D1%96. [in Ukrainian].

12. Tantserova, I. (2002). Osvita – tse te, shcho zalyshylos, koly vse zabuto [Education is what is left when everything is forgotten]. *Zavuch*. No. 8 (122), pp. 3–5. [in Ukrainian].

13. Filosofskiy entsyklopedichnyi slovyk: entsyklopediya [Philosophic encyclopedic dictionary: encyclopedia]. National Academy of Sciences of Ukraine, Philological Institute named after Hryhoriy Skovoroda, editor-in-chief V.I. Shynkaruk. Kyiv, 2002, 742 p. [in Ukrainian].

14. Chobitko, M.G. (2003). Perekhid vid kognitivnoi do osobystisno orientovanoi paradygmy v osviti [Transition from cognitive to personality-oriented paradigm in education]. *Pedagogical conditions of professional development of young students*. Coll. of science works. Kharkiv, pp. 140–148. [in Ukrainian].

15. Johnson, K. & Morrow, K. (1992). Communication in the Classroom. Longman Group, 140 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 28.07.2023

